

מבולים היסטוריים.

(סוף).

.III

ובשאנו הופכים את פנינו מן העבר אל העתיד עולה לפנינו השאלה: האפשר הדבר, שיבוא עוד הפעם מכול ריליגיוזי לעולם? השאלה הזאת כרוכה באחרת, שנתחכמו בה רבים: האפשר, שתצטח בימינו אמונה חדשה? ניאז (בספרו „אי-האמונה של העתיד“ ח"ב, א'), בסתרו את דעת גובלי דלויאלה, האומר, שאפשר הדבר, שבימינו מתקמת ריליגיה חדשה בתוך קומץ של ספיריטואל, המתנבאים בעטק של „הרי הסלעים“ או בתוך דושוונגלא אינדוסטניט וכיוצא בזה, התקמות, שאין שום אדם מרגיש בה, כמו שלא יכול שום אדם לצפות מראש את אחרית מעשיהם של קומץ הדינים, שהתאספו כאלפים שנה לפנינו על גדות ים-טבריה, — אומר בתוך שאר דבריו: „שמחיות הן האנאלוגיות הללו בין דורנו ובין דור האנטינונים, בין הדור, שהוא קטן-אמונה מכל הדורות ובין דור, שהיה קלאמונה ביותר ביחס לכל הריליגיות, כמו ביחס לריליגיות איוזים ומיטרא, כך גם בנוגע לריליגיה של הנחש המדבר או של ישי, שלבש בשר ברחם בתולה. שוכחים, שבמשך שמונה עשר דורות נתיצר בתולדות האנושיות דבר-מה חדש-המדע. המדע אינו נותן מקום לגלויים שלמעלה מן הטבע ולנסים, שעליהם מיוסדת הריליגיה. ובמנתו עוד כמה ראיות לאי-אפשרות התיצרות רליגיה חדשה, — ראיות, שאין להן ענין לשאלתנו, הוא ממשך: „לפנים היו מתחילות התנועות הריליגיוזיות בהמוני העם; בזמן הזה אי אפשר, שריליגיה חדשה תבוא לנו לא מן ההמון החשוך של עמי המזרח ולא מן השדרות הנמוכות של חברתנו. בציביליזציות העתיקות אחרו את כל שדרות החברה אמונות הבל משותפות. מרקס אוריליאוס הוכרח לשבת בראש הצירימוניות והחנינות לכבוד הנחש של אלכסנדר מאבנונטיכוס, שמצא לו מעריצים גם בתוך מקורכייו. החלוק שבינינו ובין היונים הוא זה, שאנחנו יודעים היטב את כל העולם „הברברי“, יודעים היטב את כל הריליגיות שבועולם, — דבר, שהיונים בשעהם לא יכלו להתפאר בו. אז היתה ליהודים ולהודים אמונה יותר מרוסמת מזו של היונים-והיונים לא ידעוה. — בזמננו נשארה רק סחיצה אחת חשובה בין השדרות השונות ובין העמים השונים: הוא החלוק שבין המשכילים ובין החשוכים. מעכשיו אין הריליגיה יכולה לדלג על הנבול הזה,

מפני שכל ריליגיה פחות או יותר שלמה מכינה השקפת-עולם כללית, אבל לאדם משכיל אי-אפשר להרכיב השקפת-עולם המימה של אדם מן ההמון של איזו ארץ שהיא. מפני כן אין אנו רואים, באיזה אופן יכולה להולד ב-שדרות העמוקות של האנושות ריליגיה גדולה ולעבור אלינו.

הראיות הללו מכוונות, אמנם, לכאורה רק נגד אפשרות התיצרות רליגיה גדולה חדשה ועבירתה אל המשכילים. ואולם בראיות הללו, אלמלי היה בהן ממש, היה גם כדאי ליתן תשובה שלילית על שאלתנו. ובאמת, אם להקלוטורה של השכליש מנין כל כך חזק כהמדע ואם המחיצה בין ההמון והמשכילים היא כ"כ חזקה, האיך יצויר, ששכול של התעוררות ריליגיונית, ולאו דוקא התעוררות שבאה בעקב ריליגיה חדשה, תשטוף עוד הפעם את העולם הקילמורי? ואולם כל הטעות באה על-ידי חפרות הערך התכסיסי של המדע ושל המחיצה שלנו נגד המדע והמחיצה של ההילוניים הקדמונים. ומעות זו יסודה בהשקפה מוטעת על כל הפרוצס ההיסטורי של כבישת העולם על ידי הנצרות, - השקפה, שלפיה היתה השקפת העולם של הנצרות יותר מפותחה מזו של ההילוניות ומפני-כן נדחתה זו מפניה. והרי גם למשכיל יוני אמתי אי-אפשר היה להרכיב את השקפת העולם התמימה של אדם מן ההמון בזמן ההוא, בין שהיה אלילי, בין שהיה נוצרי. אמנם, בשמונה עשרה הדורות, שעברו מאז נתיצר המדע, שאינו נותן מקום לגלויים שלמעלה מן הטבע ולנסים, שעליהן מיוסדת הריליגיה, ואינם הרי על פי השקפת עולמו של חכם אמתי בחכמת יונת לא היה גם כן מקום לגלויים שלמעלה מן הטבע. הדור, שבו היו החכמים מודים בכמה אמונות-הכל של ההמון, הרי כבר היה דור של ירידה, דור שבשר את הטפלה הגמורה שתנחל היונות ע"י זרם הרוח המזרחי והרי גם אז נשתמרו יחידו סגולה (כלוקיאנוס). שנשארו נאמנים לרוח חכמת יון וצחקו על הבלי בני דורם. המדע של בני אירופה עולה, אמנם, בהתפתחותו על המדע של היונים לאין ערוך, ה תוכן של המדע נתעשר, אמנם, מאד, ואולם, הרוח המדעי, שהוא הוא עיקר לנידון שלנו, הרי כבר היה גם אצל היונים הקדמונים, כמו שאמרנו כבר בפרק הראשון. בכל אופן, ריליגיה של ישו, שלבש בשר ברחם בתולה, ריליגיה, שביסודה מונחת אמונה בבתחית המתים, סותרת את השקפת-העולם של המשכיל היוני במדה שהיא סותרת את השקפת-העולם של בן אירופה מן הדור החדש. ולפלא היה נחשב הדבר בעינינו, שהשקפת-עולם כזו יכולה לשלוט בעולם אחרי אריסטו; אלמלי שמנו לב אל הפרוצס האמי של ההיסטוריה, שעל ידי ההשפעה העצומה של ההתלהבות הדתית הגיעו משכילי הדור לירי כך, שגם הם הרו אבן בחכמה ובשכל האנושי, ואם כך הגיע לעולם הקולמורי היוני מי יערוב לנו, שלא תעבור כוס זו גם על הקולמורה האירופאית, אם גם אחרי מלחמה יותר קשה? ואולם החשש הזה, שהקולמורה החדשה צריכה להישגש, יש לו יסוד עמוק ברוח הקולמורה ובמיב המדע, שעליו נבנתה, ואינו מענת שמא" בלבד. המדע החדש נופו סלק את עצמו מכל שאלה מוטעיות איזו שהיא. המדע תעודתו רק לחקור ולהכיר את החוקים של החיונות המוכרים ע"י הוינו ולא יותר. את החיונות כשהם לעצמם, את נשמת העולם, אינו יכול, ומפני כן אינו שואף להכיר. הוא חוקר רק את "קלפת העולם". בכל הוא קובע חוקים מיכניים, ואת

כל העולם הוא הופך למכונה שאין בה רוח חיים, המתגלגלת על ידי כח עזר וחרש. ואסֶכֶן על החלק היותר חשוב ומענין של הכרת העולם החיצוני, על הכרת ה"התוך" של העולם, הוא מניח חותם בלי־פתח: "Ignorabimus". היש לנו יסוד להאמין, שהאנושיות המשכלת המצא המיד קורת־רוח בחקירת ה"קליפה" ולא התפרץ לעולם מעבר לגבול, שנכל המדע? כשהשנים כתקונן וכשהעולם שריו בישוב־הרעת יכול אדם לכבוש את רוחו ולהשתיק את השוקת־הרעת שלו. ואולם ספק הוא אם יעמוד בו לבו בשעה של סערת הרוחות, כשאיו אנדה דתית תעורר עיד הפעם את ההמונים ותלהט את האטמוספירה. וסוף־סוף אל נשכח שהתרים היותר חזק של המדע בפני לידת אנדה חדשה—כפירתו בגלויים שלמעלה מן הטבע ובנסים, שעליהם מיוסדת הריליגיה—גם הוא אין כח הגנתו חזק ביותר. המדע הרי אינו יכול להביא ראיה חיובית על איראפשרות הנסים. כפירתו סומכת רק על זה, שהנסיון לא הראה עדיין דבר, שיצא מחוק הטבע. וראית, "לא ראינו" זו אינה ראיה בשעת חירום. בכל מקום ובכל זמן יש אנשים נמיים למיסטיקה ולריליגיוזות. בשעה של התרגשות המונית האנשים הללו נסחפים ראשונה בורם וסחפים גם את אחרים עמהם. מירוז' קובסקי, אחד מ"מבקשי האלהים" הרוסיים, מתלמידיו של דוסטויבסקי, כותב (בספרו "דוסטויבסקי ומולסטוי" על הופעת ישו כדברים האלה:

"... בשביל ספקנים כרגן ופילטוס "הופעת ישו היא בדרך הטבע" משועבדת לחוקים הכלליים, הטבעיים, הפיזיים, ההיסטוריים... אבל בשבילנו הופעת אלהים על הארץ אינה נדחקת לתוך החוקים הטבעיים, הפיזיים, ההיסטוריים־הכלליים; בשביל תלמידי האדון, שראוי ובשבילנו שלא ראינו והאמנו", קם המשיח באמת ואלמדי ראינו אפילו מה שלא לחנם לא נתן לשום בריה לראות (כאן כאלו שברה ההיסטוריה גופה בכונה את כל הנשרים והפסיקה את כל הדרכים בשביל השכל הקצר והנסיון החושי), אלמדי יכולנו לראות ולמשמש את גופו של ישו המת והרקוב בתוך אדונו, — גם אז לא היינו מקבלים כאן, דוקא כאן, ככל ההיסטוריה, בכל הטבע את עדותם של שכלנו הקצר ושל נסיוננו החושי; כאן היתה לנו הזכות לומר, שזוהי הונאת החושים, "תעלולי השמן", חזיון "וא"...

כך כותב איש מן המאה העשרים, בעל השכלה מתומטית גבוהה. כמובן, לא מ"מבקשי־אלהים" אילו שיהיו תצא ריליגיה חדשה. "בקשת אלהים" היא ענין לאנשים לענות בו בסלוניהם המקושטים, באספות נהדרות. תנועה ריליגיוזית חזקה לא תוליד "בקשת האלהים". אבל היא מוכיחה לנו, שאין המדע, שהוא כולו נשען על עדותם של שכלנו־הקצר ושל נסיוננו החושי, יכול לרוות את כל הנפשות ולא עוד, אלא שאינו יכול לשמור על המשכילים מהמשך אחרי אמונות העם הבנויות על מה שלמעלה מן הטבע, בשנותם איתן פחות או יותר לפי רוחם, כמו שהיה בכל הזמנים והדרות. ואולם בתוך ההמונים יכולה עדיין הולדת תנועה ריליגיוזית חזקה. ההמונים ישארו לעולם קרקע מוכשר ללידת אנדות ריליגיוזיות. תזון רוחו של רגן הטעאו לחשוב, שהריליגיה הילכת ונדחית מפני המדע ושהזמן הזה הוא "סוף ריליגיה". הוא משער, שאפשר, שבהמשך הזמן, אולי במאה העשרים, יקראו לאחרוני

הנוצרים גם-כן pagani, "כפריים" (כמו שקראו לאחרוני עובדי האלילים בשעתם). הוא מצטער על שלא השתמש מרקס אוריליוס נגד הנוצרים במקום אריות וכסאית מלובנים באש – בבתי-ספר למתחילים ובהוראה רציונליסטית וחושב, שלהראות את הכל האמונה במה שלמעלה מן המבוע – זוהי הדרך לרפואה רדיקלית מן הפנמיסמוס. ואולם האפשר יהיה בזמן מן הזמנים להרכיב להמון את הכפירה במה שלמעלה מן המבוע במדה כזו, שירפא רפואה רדיקלית מן הפנמיסמוס? דבר זה מיטל בספק גדול. מלבד מה שכפירה זו אין עליה מופת היתר, אי-אפשר בכלל, שהשקפת-העולם המדעית תעשה בזמן מן הזמנים לנחלת ההמון. יותר מדאי מורכבת היא ויותר מדאי היא עושה את העולם מלא סודות עמוקים וממירות עמוקה, שהיא מסתלקת באותה שעה עצמה מלפתור אותם, כדי שתוכל להתפס ולהסגל על-ידי מח ההמון. כשביל השכל הכלתי מפותח הכל פשוט ומביאר יפה; השכל הפשוט אינו סובל טמירות, שאין לפתרה ושצריך להשלים עם אי-אפשרות זו. וכמה שיספוג ההמון מן המדע לא יעשה זה לעצמו ובשרו ולא יהיה בו כח לעצור בעד רגשותיו ודמיונו, שלא יתפרצו לרשות שאינה שלהם. . .

ואחרית הקולטורה האירופאית מי ישורנה? אין אנו רוצים לקבוע את דמות המבול הריליגיוזי העתיד לבא על הקולטורה של האנושיות. דור דור ורוחו. כמו שאמרנו, אין צורך שתולד ריליגיה חדשה לגמרי; כדי להציף את הקולטורה די גם בתקופה חדשה של אחת מן הריליגיות הישנות. אין לשכוח, שעדיין כמעט כל העולם מחכה לביאה שנייה של הגואל האנושי. מעמקי רוסיה, ששם עיד האלהים מתהלכים עם האדם כבתקופות האנדיות, או אפילו מלב אירופה, שרנן הקדים לסתום את הגולל על ריליגיוזיותה, יכולה להתפרץ הסערה ולהפיך עוד הפעם את קערת העולם על פיה. ויצוא הצא דוקא מן החטונים החשוכים, ואחריהם ימשכו המזכילים, אשר יפרקו מעל עצמם את כבלי המדע, ינפצו את הפסילים האלמים, שמלא המדע בהם את העולם וירוצו אחרי ההמון וישתפו את מצוותיהם גם הם, כדי לנפץ את החומה הבצורה "החזקה שעליה חקקה הכתובת האכזרית: "Ignorabimus".

